

Bartłomiej Zajac

WĄŻ ESKULAPA *ZAMENIS LONGISSIMUS* W BESKIDZIE NISKIM

Aesculapian snake Zamenis longissimus in Beskid Niski (Low Beskid Mountains), southern Poland

Wąż Eskulapa jest jednym z najrzadszych gatunków gadów w Polsce, a jego znany zasięg jest właściwie ograniczony do Doliny Sanu pod Otrytem i kilku pobliskich lokalizacji (Najbar 2004, Kurek et al. 2017, Głowaciński 2018). Ponadto był stwierdzany w wielu miejscach w południowo-wschodniej Polsce, jednak większość z tych obserwacji nie była wystarczająco dobrze udokumentowana lub dotyczyła osobników z wymarłych populacji (Najbar 2004, 2012). Stosunkowo liczne, w porównaniu do innych obszarów Polski, doniesienia o obserwacjach tego gatunku pochodzą z Beskidu Niskiego. Część z nich była udokumentowana fotografiami lub martwymi osobnikami, jednak jak dotąd nie udało się potwierdzić obecności stałej populacji w tym paśmie górskim (Kaźmierczak 1965, Zespół Parków Krajobrazowych w Krośnie 2004, Kurek inf. npbl., Zajac inf. npbl.).

Podczas prowadzonych w środkowej części Beskidu Niskiego badań herpetologicznych otrzymałem niezależnie od kilku osób informacje o występowaniu węża Eskulapa na tym terenie. Część z obserwacji była potwierdzona dokumentacją fotograficzną, natomiast pozostałe, chociaż nieudokumentowane, oceniłem jako wiarygodne na podstawie wywiadu z ich autorami. Za wiarygodne uznawałem obserwacje, których autorzy wymieniali następujące cechy: duże rozmiary w połączeniu z ciemnym ubarwieniem wierzchniej strony ciała, rozjaśnienie ubarwienia w kierunku głowy, żółtawa strona brzuszna, zamieranie w bezruchu lub powolne odpełzanie na widok człowieka. Obserwacje były dokonane w okresie ostatnich 30 lat, przy czym większość w latach 2015-2022. W związku z tym przeprowadziłem wrywkowe poszukiwania w sugerowanych lokalizacjach oraz w wybranych przeze mnie ze względu na obecność potencjalnych siedlisk gatunku. Pierwszego lipca 2023 roku w Dolinie Jasiołki udało mi się zaobserwować i odłowić jednego dorosłego samca węża Eskulapa (fot. 1). Odłowiony osobnik osiągnął 140 cm całkowitej długości ciała i ważył 550 g. Poza wężem Eskulapa obserwowałem w tym miejscu liczne zaskronce zwyczajne *Natrix natrix*, jaszczurki żyworodne *Zootoca vivipara* i nieliczne jaszczurki zwinki *Lacerta agilis*. Kilka tygodni po odkryciu otrzymałem fotografię węża Eskulapa wykonaną w pobliżu miejsca odłowienia ww. osobnika (fot. 2). Różnice w ubarwieniu wskazują, że jest to inny osobnik, a charakterystyczne zgrubienie mniej więcej 2/3 tułowia wskazuje na ciężarną samicę. Z rozmowy z autorem fotografii wynika, że wąż Eskulapa był w tym miejscu obserwowany przez niego przynajmniej kilkakrotnie w przeciągu ostatnich 40 lat. Pozostałe, uznane przez ze mnie za wiarygodne, obserwacje z Beskidu Niskiego dotyczą m.in. sfotografowanego osobnika zabitego na drodze, a także żywych węży, obserwowanych w dużych odległościach od opisywanego stanowiska (od 3 do 11 km w linii prostej). Sugeruje to, że gatunek może być szerzej rozprzestrzeniony w Beskidzie Niskim i pozostaje niezauważony z powodu niskiej liczebności populacji lub jest w ekspansji w związku z ociepleniem klimatu, jak może to mieć miejsce w przypadku innych gatunków gadów (Le Galliard et al. 2012, Zajac et al. 2022).

Siedliskiem obserwowanych osobników węża Eskulapa, podobnie jak w Bieszczadach, są doliny rzeczne - przede wszystkim widne zarośla i lasy łęgowe (Najbar 2012, Kurek et al. 2018). Jednak w porównaniu do Doliny Sanu, dostępność antropogenicznych siedlisk rozrodnych (kompostu, stert trocin itd.) jest mniejsza. Istnieją natomiast liczne sterty martwego drewna i roślinności naniesione na namuliska i zwirowiska przez rzeki, które pozo-

Fot. 1. Osobnik węża Eskulapa z Beskidu Niskiego (fot. B. Zając).

Photo 1. An Aesculapian snake individual from Low Beskid Mountains (photo by B. Zając).

Fot. 2. Drugi osobnik węża Eskulapa z Beskidu Niskiego, z okolic pierwszego znaleziska (fot. A. Bargiel).

Photo 2. Another Aesculapian snake individual from Low Beskid Mountains, seen near the place of the former sighting (photo by A. Bargiel).

stały zachowane w większości w stanie naturalnym. Prawdopodobnie są one naturalnym, pierwotnym odpowiednikiem antropogenicznych siedlisk rozrodczych, jak i celowo wysypywanych kopców (Kurek et al. 2017). Umieszczenie na nasłonecznionych brzegach rzeki umożliwia szybkie ich nagrzewanie, procesy rozkładu drewna utrzymują stosunkowo stałą temperaturę wewnątrz sterty, a bliskość rzeki pozwala utrzymywać odpowiednią wilgotność. Dowodem na wykorzystywanie takich struktur przez węże do rozrodu może być, przeprowadzona przeze mnie w trakcie badań nad wężem Eskulapa, obserwacja masowego wylęgu zaskrońca zwyczajnego (gatunku o podobnej biologii rozrodu) z tego typu naniesionego materiału w Dolinie Sanu (Zając inf. npbl.). Jak dotąd nie ma jednak dowodów na użytkowanie ich przez węże Eskulapa. W związku z powyższymi rekomenduję bierną ochronę węży Eskulapa i jego siedlisk, przede wszystkim rzek i siedlisk nadrzecznych w tym oraz w innych obszarach, w których zachowany został naturalny charakter rzek. W związku z tym, że większość naturalnie zachowanych rzek na obszarach Karpat podlega ochronie w ramach sieci Natura 2000, w praktyce oznacza to realizowanie zapisów PZO o ograniczeniach regulacji rzek oraz wydobywania żwiru. W planach mam dalsze badania nad rozmieszczeniem węży Eskulapa w Beskidzie Niskim, a w dalszym horyzoncie czasowym również nad biologią rozrodu i ekologią.

Podziękowania

Dziękuję Katarzynie Kurek za udostępnienie informacji o niepublikowanych doniesieniach o wężu Eskulapa w Beskidzie Niskim. Dziękuję panu Andrzejowi Bargielowi za przekazanie informacji o obserwacjach węży Eskulapa na jego działce i udostępnieniu fotografii obserwowanego osobnika. Dziękuję lokalnym mieszkańcom, którzy chcieli pozostać anonimowi, za przekazanie informacji o obserwacjach węży Eskulapa. Dziękuję anonimowemu recenzentowi i Andrzejowi Jermaczkowi za cenne uwagi do tekstu. Na chwytanie węży Eskulapa i przeprowadzenie czynności badawczych otrzymałem zezwolenie Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie, nr DZP-WG.6401.80.2023.TŁ.2.

LITERATURA

- GŁOWACIŃSKI Z. 2018. Wąż Eskulapa *Zamenis longissimus* (Laurenti, 1768). In: GŁOWACIŃSKI Z., SURA P. (Eds.). Atlas płazów i gadów Polski. Status - rozmieszczenie - ochrona, z kluczami do oznaczania. Wyd. PWN, Warszawa: 106-108.
- KAZMIERCZAK T. 1965. Rozmieszczenie węży Eskulapa, *Elaphe longissima*, w Polsce Przeg. Zool. 9: 380-385.
- KUREK K., KRÓL W., NAJBEREK K., ĆMIEL A. M., SOLARZ W., BURY S., BAŚ G., NAJBAR B., OKARMA H. 2018. Habitat use of the Aesculapian snake at different spatial scales. J. Wildl. Manage. 82:1746-1755
- KUREK K., NAJBEREK K., ZAJĄC B., BURY S., ĆMIEL A. M., BAŚ G., NAJBAR B., 2017. Changes in distribution of Aesculapian snake and implications for its active conservation in Poland. Polish J. Ecol. 65:422-431
- LE GALLIARD J. F., MASSOT M., BARON J. P., CLOBERT J. 2012. Ecological effects of climate change on European reptiles. In: POST E., DOAK D., BRODIE J. (Eds.). Wildlife conservation in a changing climate. University of Chicago Press, Chicago: 179-203.
- NAJBAR B. 2004. Wąż Eskulapa. Monografie przyrodnicze 13. Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin
- NAJBAR B. 2012. 1281 – Wąż Eskulapa *Zamenis longissimus longissimus* Laurenti, 1768. In: Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część III, GIOŚ, Warszawa: 540-563.

Summary

The Aesculapian snake *Zamenis longissimus* belongs to the rarest reptiles of Poland and its known distribution is limited to San river valley in Bieszczady Mts. I observed an adult male of the Aesculapian snake in 2023, as well as got information about documented and reliable sightings of multiple individuals of this species in Beskid Niski (Low Beskid Mts.) spanning the last 30 years, with the majority from 2015-2022. It suggests the existence of a population there, as far as 50 km west from the known San Valley sites.

Adres autora / Author's address:

Bartłomiej Zając
Zakład Anatomii Porównawczej, Instytut Zoologii i Badań Biomedycznych
Uniwersytet Jagielloński, Wydział Biologii
ul. Gronostajowa 9, 30-387 Kraków
e-mail: bartlomiej.zajac@uj.edu.pl, bartlomiej.f.zajac@gmail.com